

וטעמם של בית הלל הסוברים שמצות פריה ורביה מתקיימת בזכר ונקבה: היות וילפינן מברייתו של עולם [מאדם וחווה] שנאמר בהם "זכר ונקבה בראם".

ומקשינן: ובית שמאי — לילפי נילמדו אף הם [מברייתו של עולם]!

ומשנינן: אין דנין אפשר — כגון כל אדם שיש לו שני זכרים, ואפשר להם לישא אשה משאר הנקבות שבעולם —

משאי אפשר, מאדם הראשון, שלא היתה לו האפשרות לשאת אשה, אם לא היתה נבראת חווה.

ומקשינן: ובית הלל נמי, לילפו ממשא, שפרש מן האשה כשהיו לו שני זכרים. (1)

אמרי לך בית הלל: משה — מדעתיה הוא דעבד! ומשום כבוד השכינה, שהיתה שרויה אצלו תדיר, הוא שעשה זאת. ואסור לשאר בני אדם לעשות כן. (2)

דתניא: שלשה דברים עשה משה מדעתו, והסכימה דעתו לדעת המקום:

א. פירש מן האשה לגמרי לאחר מתן תורה, שכל ישראל פרשו מתשמיש קודם מתן תורה שלשה ימים, וחזרו אליו לאחר מתן

תורה, ואילו משה לא חזר [רש"י שבת פז א].

ב. ושיבך את הלוחות כשראה את העגל והמתולות.

ג. והוסיף יום אחד על ציווי הקב"ה, שאמר לו ביום רביעי, קודם מתן תורה "וקדשתם [וזימנתם, שיכינו עצמם] היום ומחר", וקבלת התורה תהא ביום ששי, ואילו הוא אמר לבני ישראל: "היו נכונים לשלושת ימים", ומתן תורה לא היה אלא בשבת.

ומפרשת הגמרא את מקורו של משה לשלשה דברים אלו, והיכן מצינו שהסכים הקב"ה על ידו:

א. פירש מן האשה.

מאי דרש, מהיכן דרש משה לעשות כן?

ומפרשינן: אמר משה: ומה ישראל, שלא דיברה עמהם שכינה — במתן תורה — אלא לפי שעה, וגם קבע להם זמן לדבר עמם, בכל זאת אמרה תורה לפני מעמד הר סיני, "אל תגשו אל אשה".

אני, שמייוחד אני לדבור בכל שעה ושעה, ולא קבע לי זמן לדבר עמי שאדע לפרוש יום אחד קודם — על אחת כמה וכמה שעלי

[ההר].

2. רש"י. ואם תאמר, אם כן למה אמר "מדעתיה [מדעת עצמן] הוא דעבד", ולא קאמר בקיצור "שאני משה משום שכינה" [ועוד: מה ענין זה לברייתא שמביאה הגמרא]!?

ראה מה שביאר בזה בערוך לנר, ויתבאר בהמשך הענין.

1. מכאן הוכיחו הראשונים [ראה הערה במשנתנו], שלדעת בית הלל אין מתקיימת המצוה אלא בזכר ונקבה ולא בשני זכרים. שאם לא כן, אין קושיא משה שהניח מלפרות ולרבות אחר שהיו לו שני זכרים.

והראשונים החולקים, מפרשים את קושיית הגמרא: נילף משה שאין נפטרים אלא בשני זכרים [ראה פסקי הרי"ד וחידושי רבי אברהם מן

לפרוש! (3)

והסכימה דעתו לדעת המקום.

אמר משה: ומה קרבן פסת, שהוא אחד משש מאות ושלוש עשרה מצוות, אמרה בו תורה "כל בן נכר [ישראל מומר] לא יאכל בו".

עבודה זרה, השקולה כמו עבירה על התורה כולה, וישראל מומרים שעשו את העגל – על אחת כמה וכמה שאין להם חלק בלוחות, וצריך לשברם. (5)

והסכימה דעתו לדעת המקום.

דכתיב "ויאמר ה' אל משה: פסל לך שני

שנאמר להם אחר מתן תורה "לך אמור להם, לבני ישראל: "שובו לכם לאהליכם [לנשותיכם]! ואילו אתה – פה עמוד עמדי! (4)

ב. שיבר את הלוחות.

מאי דרש? –

אחר שמינה משה שבעים זקנים לסנהדרין "ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח", אלא ודאי כששמעו מפי הגבורה "אל תגשו אל אשה" נשא משה ק"ו בעצמו, וגילה לאשתו את דעתו ועשה לו אהל בפני עצמו או נתן לה גט, ולפיכך כעסו עליו. וביארו עוד, מה שלא כעסו עליו אלא לאחר זמן, הוא משום שלא נתגלה להם דבר זה עד ששמעו אותו מפי אשתו, באותה שעה, בהקשר למינוי הסנהדרין. ואף שהקב"ה הסכים עמו, מכל מקום כעסו, כיון שבדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו.

ובמשך חכמה פרשת בהעלותך, ביאר הקשר בין מינוי הסנהדרין לפרישתו של משה, באופן אחר. שבכל סנהדרין חייב להיות כהן, כמבואר ברמב"ם, ועל כרחך לא היה זה אהרן, שהרי הוא היה קרובו של משה, שהיה ראש הסנהדרין. ואילו פנחס [שלא היה אלא "שלישי בראשון" למשה] אף הוא היה קרוב דרך אישות למשה, כפי שהביא שם; אלא מאחר שנתן משה גט לאשתו [כלשון התוספות "או נתן לה גט"], הרי נתרחק פנחס ממשה והוכשר לישוב עמו בסנהדרין.

5. כתבו התוספות, שאף קל וחומר זה אינו ק"ו

3. הקשו התוספות: כיון שקל וחומר היה דורש, אם כן אין זה "מדעתו"! ותיצו: אין זה ק"ו גמור, דאטו מפני שצוה פעם אחד לבטל, יבטל לעולם פרו ורבו.

ובערוך לנר כתב לפי תירוץ זה, לבאר לשון הגמרא "מדעתיה הוא דעבד", שהוא צריך ביאור, כיון שעיקר התירוץ הוא שמשה עשה כן מפני שכינה, וכפי שנתבאר בהערה לעיל.

ולפי תירוץ זה של התוספות ניחא, שהרי הא בהא תליא, אם אתה אומר שכבר קיים מצות פריה ורביה בשני זכרים, נמצא שקל וחומר גמור הוא ואינו "מדעתו", ואם אתה אומר ש"מדעתו" הוא דעבד, אם כן באמת לא קיים פריה ורביה, וזהו שאמרה הגמרא: מדעתיה הוא דעבד לבטל מצות פריה ורביה שעדיין לא קיימה, וראה עוד שם.

ועוד תירצו התוספות: אין זה קל וחומר גמור, כיון שדוקא אז אמר לבטל משום עשרת הדברות.

4. הקשו התוספות: מנלן שפירש מדעתו, והלא משעה שנאסר במתן תורה עם ישראל שוב לא הותר לו, כדכתיב: ואתה פה עמוד עמדי! ותיצו: אי לאו דפירש מדעתו, למה כעסו עליו אהרן ומרים, כדכתיב בפרשת בהעלותך,

תניא, רבי נתן אומר: כך נחלקו בית שמאי ובית הלל בשיעור מצות פריה ורביה:

בית שמאי אומרים: קיום מצות פריה ורביה הוא בשני זכרים ובשתי נקבות. ולא כמו ששינונו במשנתנו.

ובית הלל אומרים: בזכר ונקבה, כמבואר במשנתנו.

אמר פירש רב הונא: מאי טעמא דרבי נתן, אליבא דבית שמאי:

דכתיב אצל חוה "והאדם ידע את חוה אשתו, ותהר ותלד את קין. ותוסף ללדת את אחיו, את הבל.

וכל "את" — ריבוי הוא.

מלמד הכתוב שילדה חוה את הבל ואחותו, ואת קין ואחותו.

וכתיב אחר הריגת קין את הבל "וידע אדם עוד את אשתו, ותלד בן, ותקרא את שמו שת, כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל, כי הרגו קין".

מלמד הכתוב, שהיתה צריכה השלמה, "זרע אחר תחת הבל", לקיום מצות פריה ורביה עקב הריגת הבל על ידי קין, על אף שנותרו לה בן ושתי בנות. כי לא נתקיימה מצות פריה ורביה בלא שני בנים ושתי בנות.

ורבנן, אמרי לך: לא נתכוונה חוה לומר שניתן לה זרע אחר תחת הבל כדי שתוכל לקיים מצות פריה ורביה.

לוחות אבנים כראשונים, וכתבתי על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת".

ואמר ריש לקיש: כך אמר ליה הקב"ה למשה "וישר כהך ששיברת"!

"אשר" — לשון "וישר" הוא.

ג. הוסיף יום אחד מדעתו.

מאי דרש? —

דכתיב "ויאמר ה' אל משה [ביום רביעי]: לך אל העם, וקדשתם היום ומחר".

ודרש משה: מזה "מחר" — לילו עמו [לילה, ויום שלאחריו].

אף "היום" — לילו עמו.

והרי לילה דהאידינא [של אותו יום שדיבר עמו הקב"ה], הרי כבר נפק ליה [חלף לו], כי הקב"ה דיבר עמו ביום, לאחר שכבר חלף לו לילו של היום הזה.

שמע מינה: תרי יומי, יומיים יכינו עצמם, לבר חוץ מהאידינא מאותו היום שדיבר עמו. (6)

והסכימה דעתו לדעת המקום.

דאכן לא שריא שכינה במתן תורה עד שבתא [לא שרתה שכינה אלא בשבת], לזמן שקבע משה.

6. ביארו התוספות שאין זו דרשה גמורה [ולכן נקרא "מדעתו"], ד"היום" משמע היום ממש.

גמור [ולכן הוא נקרא "מדעתו"]: דשאני פסח משום דקדשים, אבל כל התורה כולה אדרבה יש לו ללמד ולהחזיר בתשובה.

איתמר: גוי שהיו לו בנים בהיותו עובד כוכבים, ואחר כך נתגייר:

רבי יוחנן אומר: קיים מצות פריה ורביה באותם הבנים שהוליד.

וריש לקיש אומר: לא קיים פריה ורביה.

כי גר שנתגייר — כקטן שנולד דמו. ואין הבנים שהיו לו בגויותו מתייחסים אחריו, ולפיכך לא קיים מצות פריה ורביה.⁽⁷⁾

ואזדו רבי יוחנן וריש לקיש במחלוקתם לטעמייהו [לשיטתם]:

דאיתמר: גוי שהיו לו בנים בהיותו עובד כוכבים, ונתגייר:

רבי יוחנן אומר: אין לו בכור לנחלה.

אם כבר היו לו בנים קודמים בגיותו, הרי הבן הראשון שיוולד לו לאחר שנתגייר, לא ייחשב כ"בכור" לירש בנכסיו פי שנים. שאין הוא נחשב כבכור של ישראל שאמרה בו תורה "כי את הבכור בן השנואה יכיר לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו, כי הוא ראשית אונו לו משפט הבכורה".

אלא אודויי הוא דקא מודית, הודאה היתה נותנת חוה להקב"ה, על שנתן לה זרע אחר במקום הבל.

תניא אידך, רבי נתן אומר: כך נחלקו בית שמאי ובית הלל:

בית שמאי אומרים: זכר ונקבה [ולא כמבואר במשנתנו ובברייתא הקודמת].

ובית הלל אומרים: או זכר או נקבה [ולא כמבואר במשנתנו ובברייתא הקודמת].

אמר רבא: מאי טעמא דרבי נתן, אליבא דבית הלל?

משום שנאמר "לא תהו בראה הקב"ה לתבל, אלא, לשבת יצרה".

לא ברא הקב"ה את עולמו להיות תוהו, מבלי יושב, אלא לשבת, להיות בני אדם עוסקים בישובו של עולם.

והא, אדם זה שהוליד בן או בת, כבר עבד ליה "שבת", עסק בקיום מצות "שבת", כשהוליד בן אחד, או בת אחת.

אילימא, הביין טעמו של רבי יוחנן משום שכבר קיים המצוה בהיותו בגויותו, ולכן נפטר עתה, והקשה: הרי באותה שעה פטור היה מקיומה של המצוה הזאת, וקיום מצוה בשעת הפטור אינה פוטרתו לכשיתחייב, כמוכח בגמרא שם?

ובסוף דבריו כתב שלא קשה מידי, כי שאני התם, ד"שבת" בעינן, והא איכא, ואף על גב שאם היו לו בנים ומתו לא קיים פריה ורביה, מכל מקום בהיו לו בנים בהיותו נכרי, שפיר דמי, דהא איכא "שבת".

7. "גר שנתגייר כקטן שנולד דמי" מצינו גם לעיל כב א לענין איסור עריות, שאין הקרובות שנתקרב להן בגויותן אסורות עליו לאחר שנתגייר.

וכתבו התוספות לבאר שיטת רבי יוחנן: אע"ג שלענין כמה דברים אמרינן גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מכל מקום מסתברא ליה לרבי יוחנן הכא, כיון דבנכריותו קיים פריה ורביה, כי זרעו מיוחס אחריו באותה שעה — מפטר נמי כשנתגייר.

ג. הטורי אבן [ראש השנה כח א ד"ה

דאי אשמועינן בההיא קמייתא [במחלוקת הראשונה], לענין פריה ורביה, הייתי אומר: **בההיא קאמר רבי יוחנן שקיים פריה ורביה, משום דמעיקרא נמי**, כשהיו עדיין בני נח⁽¹⁰⁾ — **בני פריה ורביה נינהו**. שהרי נאמר "ויברך אלהים את נח ואת בניו, ויאמר להם: פרו ורבו".

אבל לענין נחלה, לומר דבני נח לאו בני נחלה נינהו,⁽¹¹⁾ **אימא מודי ליה רבי יוחנן לריש לקיש**.

ואי איתמר מחלוקתם רק בהא, בענין בכור לנחלה, הייתי אומר: **רק בהא קאמר ריש**

וטעמו של דבר: **דהא כבר הוה ליה לגר הזה "ראשית אוננו"**. כבר היה לו, בעת גיותו, בכור, שהוא ראשית אוננו וכחו, בהיותו בגיותו.⁽⁸⁾

וריש לקיש אמר: יש לו בכור לנחלה.

ה"בכור", דהיינו, הבן הראשון שיוולד לו לאחר גירותו, נחשב בכור ליטול פי שנים בנחלתו, **כי גר שנתגייר בקטן שנוולד דמי**.⁽⁹⁾

וצריכא הגמרא להשמיענו את מחלוקתם, הן לענין פריה ורביה, והן לענין בכור לנחלה:

נמי בני פריה ורביה נינהו, איתא שם: **דלא תוהו בראה, לשבת יצרה, והא עבד ליה שבת**.

וביאר שם, כי מה שאמרו כאן "מעיקרא נמי בני פריה ורביה נינהו" — לאו "בני חיוב" קאמר, אלא שזרעו מתייחס אחריו [וכאן כתבו התוס': כלומר, שבניהם נקראים על שםם, כדאמרינן בסמוך], והיינו "עבד ליה שבת" דאמר בבכורות.

11. כתב רש"י: **לאו בני דין נחלה נינהו**, דבת כבן, ובכור כפשוט.

אבל ירושה — נהגא בהו, כדאמרינן בקדושין יז ב: **עובד כוכבים יורש אביו דבר תורה**.

[פירוש: כיון שמצינו חילוקים בדיני הנחלות, הרי בהכרח ששני דיני נחלות הם, ואין הגוי בכלל נחלת ישראל].

ובתוספות פירשו: **דלאו בני נחלה נינהו**, כלומר: **נחלת בכורה**, וכן פירש הריטב"א.

ורבינו גרשום בבכורות כתב: **בגיותן לאו בני נחלה נינהו**, דאין אב לעובדי כוכבים.

פירוש: כיון שמצינו "אין אב למצרי",

8. בשיטה מקובצת בבכורות מז א, הביא בשם ספרים אחרים הגורסים: **דהא הוה ליה בני**.

9. והואיל ואין הבנים האחרים מתייחסים אחריו משנתגייר, לפיכך יש לו בכור לנחלה.

10. כתב רש"י: **בני נח**, בני פריה ורביה נינהו, דכתיב "יאמר להם פרו ורבו".

המלים "בני נח" כדיבור המתחיל, הוא טעות סופר. ודברי רש"י הן ללא דיבור המתחיל, כדי להסביר את הגמרא, וכדרכו של רש"י.

ומבואר מדבריו, שהגוי מצווה על פריה ורביה. וכן כתב המאירי "ראה מסוגיא זו שבני נח מצווין על פריה ורביה".

אבל התוספות כאן, ובבכורות מז א, הוכיחו מהגמרא שנהדרין נט א שאינו מצווה.

שאומרת שם הגמרא: והרי פריה ורביה, שנאמרה לבני נח, דכתיב "ואתם פרו ורבו" [באותה פרשה שהביא רש"י], ונשנית בסיני — לישראל נאמרה, ולא לבני נח!

ולכן ביאר התוספות בבכורות [וכאן בסוגייתנו קיצרון], על פי לשון הגמרא בבכורות השונה מלשון סוגייתנו, שבמקום: **דמעיקרא**

לקיש שיש לו בכור לנחלה, כיון שמעיקרא, לאו בני נחלה נינהו.

אבל בההוא, בענין קיום מצות פריה ורביה, אימא: כיון שגם מעיקרא בני פריה ורביה הם, מודי ליה ריש לקיש לרבי יוחנן שקיים פריה ורביה.

לפיכך: צריכא להשמיע את המחלוקת ביניהם בשני הענינים.⁽¹²⁾

איתיביה רבי יוחנן לריש לקיש:

הרי כתוב "בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן" בלאדן מלך בבל".

הרי שאף בנו של גוי קרוי "בנו", ומתיחס אחריו? ! אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן: בהיותן עובדי כוכבים אכן אית להו חיים [יחוס לאביהם]. אבל משנתגיררו — לית להו חיים.⁽¹³⁾

אמר רב: הכל — רבי יוחנן וריש לקיש — מודין בעבד, שאין לו חיים בהיותו עבד, שאם היו לו בנים בהיותו עבד ונשתחרר, הרי זה לא קיים מצות פריה ורביה [תוספות], ואם נולד לו בן אחר שחרורו, הרי הוא בכור לנחלה.

דכתיב בפרשת העקידה "וישכם אברהם

כמבואר לקמן צח א, הרי מה שגוי יורש את אביו דבר תורה אין זה כדין נחלות של ישראל, אלא דין נחלה אחר הוא. והוא דומה לפירוש רש"י. אלא שהוכיח ממקום אחר.

וכעין זה מבואר ברבינו גרשום ערכין יד א, לפרש מה שאמרו שם, שהגויים לאו בני אחוזה נינהו, "שאיין לו שאר אב, ואין יורש את אביו". עוד כתב: לישנא אחרינא, כדאמר בקידושין "דבר תורה עכו"ם יורש את אביו", נכרי את הגר, וגר את הגר — אינו לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים". משום הכי יש לו בכור לנחלה. ביאור לשון זה, הוא כפירושו של הגר"א באהע"ז א ס"ק יז בדברי הגמרא לפי שיטת הרמב"ם, ראה שם.

12. לרמב"ם שיטה מחודשת בזה, וכמו שכתב [אישות טו ו]: היו לו בנים בגיותו, ונתגייר הוא והם, הרי זה קיים מצוה זו. וכן היא שיטת המאירי כאן, שלא קיים פריה ורביה אלא אם כן נתגיררו אף הבנים. וכן פסק בשולחן ערוך [אהע"ז א ו], וכתב שם הגר"א שאין כן דעת כל הפוסקים [ולדעת הגר"א שם, הוא הדין לענין ירושת הבכור, צריך שיתגיררו אף הבנים].

וביאר הגר"א את דעת הרמב"ם: אף ריש לקיש מודה שאין לחוש לגירות האב, כיון שבגיותם היה להם חיים, וכסברת רבי יוחנן כמו שכתבו התוספות. ולא נחלק עליו ריש לקיש, אלא משום גירות הבנים, שהם כאלו מתו, כיון שכקטן שנולד דמו.

ולפי זה ביאר הגר"א, שאין צורך לדוחקי הראשונים במה שאמרו: מעיקרא לאו בני נחלה, אע"ג דגוי יורש את אביו דבר תורה. כי אין הגמרא דנה על המצב קודם שנתגיררו הוא והם, אלא על גירות האב בלי גירות הבנים, שבזה אין הם יורשים, כיון שגוי את הגר אינו יורש כדאיתא בקדושין.

ולזה נתכוין רבינו גרשום בכורות בפירושו השני שהובא לעיל בהערות.

13. ויש לעיין, מהי קושייתו של רבי יוחנן מהפסוק הזה, והרי בהדיא אמר ריש לקיש שטעמו הוא מחמת דין "גר שנתגייר — כקטן שנולד דמי", וזו היא הסיבה להפסקת היחוס ביניהם?!

ויש לומר, שהאמור בגמרא "גר שנתגייר כקטן שנולד", אין זה מדברי ריש לקיש, אלא

כלומר, לא כל מי שקרוי "בן" בהכרח הוא שיש לו חיים, שהרי אף הפר נקרא "בן בקר", היות והוא ילדו.

ומקשינן: **אי הכי, הבא** — גבי בראדך בלאדן בן בלאדן — **נמי** נאמר שאינו אלא כמו "פר בן בקר", ומה הקשה רבי יוחנן לריש לקיש מפסוק זה?!

ומשנינן: **שאני התם** — גבי בראדך בלאדן בן בלאדן — **דייהסינהו בשמיהו ובשמה דאבוהון**, שהזכיר הכתוב את שמו ואת שם אביו. וזה מורה שיש לו חיים עמו.

בבוקר, ויחבש את חמורו, ויקח את שני נעריו אתו. ויאמר אברהם אל נעריו: **שבו לכם פה עם החמור**.

עם הדומה לחמור, שאין לו יחוס, הרי שאליעזר, עבד אברהם, אין לו חיים. (14)

מיתבי: הרי כתיב "ולציבא — עבדו הכנעני של מפיושות — **חמשה עשר בנים" ועשרים עבדים**.

הרי שיש לעבד חיים! (15)

ומשנינן: **אמר רב אחא בר יעקב: יחוסו הוא כמו "פר בן בקר"!**

ונתחררה בשעה שנשאה אברהם, כמו שכתב המהרש"א לקמן ק ב. ולכן פירש רש"י שעל אליעזר בלבד קאי.

וראה ב"אור החיים" פרשת לך לך הסובר, שישמעאל ובניו עד היום הזה עבדים הם לישראל; וראה ריטב"א קדושין סח ב ד"ה נכרית מג"ל, שכתב כי הנער השני היה גוי, ולא ישמעאל, ואף לו אין חיים. וראה את דברי הגר"א יפהן זצ"ל לריטב"א הנדמ"ח ציון 732, 733.

15. הקשה הטורי אבן [חגיגה ב א אמצע ד"ה כאן]: דילמא אותן בנים היו לו בגויותו קודם שנעשה עבד, ומשום הכי לא פקע יחוסו מהן אף לבתר דטבל לשם עבדות?!

ותירץ: לאו אדרבי יוחנן פריך, אלא אריש לקיש, דאמר אפילו ביש לו בנים בגויותו ונתגייר אין לו חיים משום דכקטן שנולד דמי, אם כן הוא הדין כשטבל הנכרי לשם עבדות ונכנס לקדושה, הוה ליה גם כן כקטן שנולד. וכדאמרינן בסנהדרין [נח ב]: עבד מותר באמו ובתו, דיצא מכלל נכרי והוה ליה כקטן שנולד. אבל לרבי יוחנן לא קשה מידי, דאיכא

הגמרא היא שמפרשת כן, לפי מה שאמר ריש לקיש בתשובתו לרבי יוחנן. וכן נראה בהדיא מלשון הגמרא בבכורות מז א.

ואולם לפי פירוש הגר"א בדברי הגמרא לפי שיטת הרמב"ם [הובא בהערה לעיל], שעיקר טעמו של ריש לקיש מפני גירות הבנים ולא גירות האב, ודקדק הגר"א לשון הגמרא כאן: "נתגיירו" לית להו חיים, ניחא דברי הגמרא.

שרבי יוחנן הבין בדעת ריש לקיש שטעמו הוא משום גירות האב, ועל זה הקשה, הרי יש להם חיים בגויותן, ומה איכפת לן שכקטן שנולד דמי [כסברת התוספות בדעת רבי יוחנן]. וענה לו ריש לקיש: אכן בגירותו שלו אין די, אבל כאן הרי "נתגיירו" הבנים ואין להם חיים.

14. כתב בנהור שרגא: בחומש פירש רש"י דשני נעריו היו ישמעאל ואליעזר. ואף שהלשון "שבו" משמע דאשניהם קאי, מכל מקום הדרשה "דומה לחמור" לא קאי על ישמעאל, אף שישמעאל, בן הגר, שפחת שרי, היה. כי מכל מקום, על כרחך הוא לא היה עבד, שהרי לישמעאל יש חיים, דכתיב [סוף פרשת תולדות] "ויקח את מחלת בת ישמעאל", ועל כרחך שהגר

ואילו **הבא** — אצל בני ציבא — **לא מפרש** את שמותם.

ואיבעית אימא: יחסינהו הכתוב לגויים **בדוכתא אחריתי, באבוהון ובאבא דאבוהון** [ייחס הכתוב את הגויים במקום אחר באביהם ובאבי אביהם].

דכתיב "וישלחם המלך אפא, אל בן הדר בן טברימון בן חזיון מלך ארם, היושב בדמשק, לאמר".

כלומר: הגויים שמיחסים אותם עד אבי אביהם, הרי זה מוכיח כי יש להם יחוס, אבל בני העבדים, שאינם מיוחסים אלא עד אביהם, אין זה מוכיח על יחוס, אלא זה בדומה ל"פר בן בקר".

איתמר: מי שהיו לו בנים, ומתו —

רב הונא אמר: קיים פריה ורביה.

רבי יוחנן אמר: לא קיים פריה ורביה.

ומפרשינן טעמייהו:

רב הונא אמר קיים פריה ורביה, כי טעם פריה ורביה הוא משום דרב אסי —

דאמר רב אסי: אין בן דוד בא עד שיכלו כל נשמות שבגוף [אוצר הנשמות נקרא "גוף",

ומבראשית נוצרו כל הנשמות העתידות להולד, ונתנם שם. רש"י ע"ז ה א].

שנאמר "כי לא לעולם אריב [לאחר את זמן הגאולה] ולא לנצח אקצוף [מלגאול] —

כי רוח מלפני [הרוח, הנשמות אשר הם עדיין נמצאות לפני ב"גוף"] — יעטוף!

ונשמות אני עשיתי".

הנשמות שעדיין לא ירדו לעולם, ועדיין הן נמצאות במקום הזה הנקרא "גוף", הם הסיבה לאיחור זמן הגאולה.

[**"יעטוף" הוא מלשון איחור, כמו "והיה העטופים — המאוחרים — ללבן"**]. (16)

ולכן, כל אדם ש"נטל" נשמות מן הגוף, בכך שהוליד בנים, הרי על אף שמתו אותן נשמות — כבר קיים בכך מצות פריה ורביה, שהרי הורידן מהגוף שלמעלה לעולם.

ורבי יוחנן אמר: לא קיים פריה ורביה.

כי **"לשבת יצרה" בעינן, שילידו אף הם בנים, כדי לישב את העולם.**

והא ליבא, שהרי מתו הבנים.

גר שנתגייר, אינו מוסכם, ראה אריכות במנחת חינוך מצוה א.

גם מה שנקט שלא פקע היחס מהבנים הקודמים, בפשוטו נראה לא כן בחינוך מצוה ריא: "ועוד אמרו, שהעבד אין לו חייס", ראה שם היטב].

16. נתבאר על פי רש"י ע"ז ה א.

למימר שנולדו לו בגויותו, ולא פקע יחוסו מהן בעבודתו כמו מנכרי שנתגייר לרבי יוחנן.

[ולכאורה לפי מה שכתבו התוספות, שרבי יוחנן מודה בדין גר שנתגייר אלא שסובר דמכל מקום קיים מצות פריה ורביה, אי אפשר לפרש כהטורי אבן.

גם מה שפירש הגמרא בסנהדרין: "יצא מכלל כותי ולכלל ישראל לא בא" שהוא מדין

מיתיבי לרבי יוחנן

מיתיבי לרב הונא מהא דתניא בהדיא:

ב-ב מהא דתניא לגבי מצות פריה ורביה:

היו לו בני בנים — הרי הן כבנים לגבי קיום מצות פריה ורביה.

בני בנים — הרי הן כבנים.

אבל אם מת אחד מהם [מהבנים], ולא היו לו בני בנים,

וקא סלקא דעתין, שהכי קאמר התנא: אם הוליד כבר בן ובת, ומת בנו והשאיר בן אחריו, הרי הוא מצטרף לנקבה קיימת.

או שנמצא אחד מהבנים סרים —

הרי למדת, שאם מת הבן ולא השאיר בן, לא קיים אביו מצות פריה ורביה.

הרי זה לא קיים פריה ורביה.

ומשנינן: כי תניא ההיא — להשלים.

ומסקינן: תיובתא דרב הונא תיובתא! (2)

שנינו בכרייתא: בני בנים הרי הם כבנים:

כגון שלא היה לו לזקן מעולם אלא רק בן אחד, ואותו בן נשא אשה, והוליד בת. והרי הבת מצטרפת עם אביה להשלים לאבי האב את קיום מצות פריה ורביה.

סבר אביי למימר [היה סבור אביי לומר]: אימתי עומדים בני הבנים במקום בני הזקן שהיו לו בן ובת:

אבל אם היו לו בן ובת, אף אם מתו, אין צריך כלל לבני הבנים.⁽¹⁾

אם נותר ברא לברא [בן לבן שמת] וברתא

לו בן "שיצטרף" עם אחות אביו, לא משמע כן. ב. כתב רש"י: מת הזכר או הנקבה והיה לו בן שיצטרף עם אחות אביו "או עם אחי אמו". ומבואר מדברי רש"י, שלפי מה דקיי"ל דלא כרב הונא, מכל מקום בן הבת שמתה עם אחי אמה שהם שני זכרים הרי הם מצטרפים להשלים מצות פריה ורביה לזקן, ובענין זה דיברו הפוסקים בטור אהע"ז סימן א ונושאי כליו, ושולחן ערוך ונושאי כליו, ובהגהות הגר"א כאן ועל השו"ע, ודברי רש"י אלו לא הובאו שם.

1. בפשוטו משמע מלשון הגמרא "כי תניא ההיא, להשלים", שלפי הבנת הגמרא בהוה אמינא [וכן היא האמת לפי מסקנת הגמרא שעלו דברי רב הונא בתיובתא] אין בן הבן בא "להשלים" את המצוה.

והיינו, שמצות פריה ורביה נתקיימה בכך שמת ובנקבה הקיימת.

כי עד כאן לא קאמר רבי יוחנן שאם מת הבן אינו מצטרף להשלים את החיוב, אלא משום דבעינן "שבת", והיינו שיווליד הבן בנים.

[כי אם מת, הרי הוא כמו סריס שאין מקיימין בו מצות פריה ורביה, וכלשון הברייתא לקמן שכרכה שני דינים אלו ביחד]. וכיון שהוליד, הרי נתקיימה בו מצות פריה ורביה.

ואולם מלשון רש"י שכתב לפי ההוה אמינא של הגמרא: קס"ד שמת הזכר או הנקבה והיה

2. המאירי הביא מחלוקת ראשונים, האם לפי מסקנת הגמרא מועילים בני הבנים "להשלים", דהיינו כשלא היה לזקן מתחילה אלא בן אחד או בת אחת [וכדעה זו כתב גם בים של שלמה סימן כט], או שלפי מסקנת הגמרא אין מועילים בני